

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 06.03.2018 ✓Accepted/Kabul: 23.07.2018

DOI: 10.30794/pausbed.402475

Araştırma Makalesi/ Research Article

Berekeci, N. E., Ayriçay, Y., Kök D, (2018). "İslami Finansal Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 33, Denizli, s. 45-60.

İSLAMİ FİNANSAL OKURYAZARLIK: KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

Nur Esra BEKERECİ**, Yücel AYRIÇAY***, Dünder KÖK****

Özet

Bu çalışmanın amacı, İslami Finansal Okuryazarlık düzeyi ve bu düzeye etki ettiği düşünülen psikolojik faktörlerin (çaresizlik, dindarlık, mali tatmin) üniversite öğrencileri üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere, Abdul Rahim vd. (2016) tarafından geliştirilen ölçek Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'ndeki 640 öğrenciye dağıtılan anket formu aracılığıyla uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular İslami Finansal Okuryazarlık için geçerli ve güvenilir bir ölçeğin varlığına işaret etmektedir.

İlk aşamada gerçekleştirilen faktör analizi bulguları, yapılan önceki çalışmalardan farklı olarak, İslami Finansal Okuryazarlık düzeyinin inanç düzlemi ile finansal uygulama düzleminde farklılaştığını göstermektedir. Bu çalışmada kullanılan ölçeğe zemin teşkil eden Abdul Rahim vd (2016) tarafından geliştirilen ölçeğin, Türkiye örneğinde İslami Finansal Okuryazarlık konusunda iki ayrı düzlemi işaret ettiği, bu düzlemlerden "inanç eğilimi"nin düşünce boyutundaki yatkınlığı, diğer düzlem olan "finansal uygulama" boyutunun ise davranış düzlemindeki yatkınlığı gösterdiği belirlenmiştir. Bu bulgu Türkiye'de İslami finansla ilişkin uygulamalarda düşünce ve davranış düzlemlerinin gözle görülür düzeyde farklılaştığını göstermektedir.

Öte yandan bu iki ayrı düzlemi etkileyen faktörler bağlamında ölçeklendirilen "çaresizlik", "dindarlık" ve "mali tatmin" boyutları dikkate alındığında, "dindarlık" açısından her iki düzlem için de anlamlı ve benzer etkilerin varlığı söz konusu iken, "çaresizlik" boyutunun inanç eğilimi düzleminde, "mali tatmin" boyutunun ise "finansal uygulama" düzleminde etkili olduğu temel bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda hem düşünce bazlı "inanç eğilimi" hem davranış bazlı "finansal uygulama" boyutunun "dindarlık" algısıyla pozitif ilişkili olduğu görülürken, "çaresizlik" boyutunun inanç eğilimi ile negatif, "mali tatmin" boyutunun da finansal uygulamalar ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: *Finansal Okuryazarlık, İslami Finansal Okuryazarlık, Faktör Analizi.*

ISLAMIC FINANCIAL LITERACY: A FIELD RESEARCH IN KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

Abstract

The aim of this study is to investigate the level of Islamic Financial Literacy and the effects of psychological factors (helplessness, religiosity, financial satisfaction) thought to affect this level on university students. To accomplish this aim, Abdul Rahim et al. (2016) was applied through a questionnaire distributed to 640 students in Kahramanmaraş Sütçü İmam University. Findings from the research point to the existence of a valid and reliable scale for Islamic Financial Literacy. Factor analysis findings in the first phase show that, unlike the previous studies, the level of Islamic Financial Literacy differs between the belief plane

* Bu çalışma Doç. Dr. Yücel Ayriçay danışmanlığında yüksek lisans öğrencisi Nur Esra Berekeci tarafından hazırlanan ve analizler aşamasında Doç. Dr. Dünder Kök'ün destekleriyle gerçekleştirilen "İslami Finansal Okuryazarlık: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde Bir Alan Araştırması" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Ayrıca bu çalışmanın faktör ve güvenilirlik analizi bulguları 28-29 Ekim 2017 tarihinde Uluslararası İslam Ekonomisi, Finans ve Etik (ISEFE) kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yüksek Lisans Öğrencisi., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, KAHRAMANMARAŞ.

e-posta: bekereciesra@gmail.com

*** Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, KAHRAMANMARAŞ.

e-posta: yucelayricay@hotmail.com

**** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, DENİZLİ.

e-posta: dkkok@pau.edu.tr

and the financial practice plane. The scale is used, the Islamic showed that there are two separate planes on Financial Literacy in Turkey. The tendency of "belief tendency" in the sense of flatness, and the tendency in "behavioral level" of "financial practice". These findings indicate that Islamic finance in Turkey for implementation in the plane of thought and behavior visibly in a differentiated level.

On the other hand, when considering the dimensions of "helplessness", "religiosity" and "financial satisfaction" that are scaled in the context of the factors affecting these two different planes, there is a meaningful and similar effect for both planes in terms of "helplessness" in the "belief tendency dimension" , in terms of "religiosity" and "financial satisfaction" in the "financial application" dimension. In this context, both thought based "belief tendency" and behavior based "financial application" dimension were found to be positively related to "religiousness", whereas "helplessness" dimension was found to be negative with "tendency of belief" and "financial satisfaction" dimension was also positively related to financial applications.

Keywords: *Financial Literacy, Islamic Financial Literacy, Factor Analysis.*

1. GİRİŞ

Finansal okuryazarlık kavramı, günümüzde finansal kesimin ve akademi çevrelerinin sıklıkla gündeminde yer alan konulardan birisi haline gelmiştir. Konuyla ilgili çalışmaların amacı, uzmanlaşmış finansal araçlar konusunda toplumun bilgi düzeyinin tespiti ve finansal konularda gereken bilincin oluşturularak bireylerin yatırım kararlarında bizzat kendilerinin etkili olabilmesinin sağlanmasıdır. Bu sayede toplumdaki tasarruflar doğru bir şekilde yatırıma dönüşecek ve yatırımların hızla artması da büyümeyi sağlayarak toplumun ekonomik refahını arttıracaktır.

Finansal okuryazarlık, bireyin finansal kavramları anlaması ve kullanması kabiliyetini ifade etmektedir. Hem tüketicilerin, hem de yatırımcıların finansal ürün ve kavramları anlamaları ve tarafların bilinçli seçimler yaparak finansal refaha ulaşmaları noktasında gereken güven ve yeteneğin birleşimini ifade eden bu kavram (Abdullah ve Anderson, 2015: 2), toplumun demografik yapısında meydana gelen değişiklikler, finansal piyasalarda yaşanan yenilikler ve bireylerin finansal güvenliklerinin finansal okuryazarlık düzeylerine bağlı olarak değişmesi açısından önemli hale gelmektedir (Temizel, 2010: 1).

Bireylerin yaşayış kültürü ve bilgi-deneyim birikimi küçüklüklerinden itibaren oluşmaya başlamakta ve dolayısıyla temel finansal kavramları tanımak ve doğru kullanabilmeyi öğrenmek, bireylerin bu süreçte kazandıkları bilgi ve deneyimler sayesinde mümkün olmaktadır. Süreç içinde birey mali konularda çok sayıda karar almak mecburiyetinde kalmakta ve bu da iyi bir finansal eğitim ile olanaklı hale gelmektedir (Cihangir ve Gemici, 2017: 1). Finansal eğitim ile bireylerin mali konularda finansal okuryazar olmasına olanak sağlanmakta, bu durum ilk olarak bireysel refaha yansımakta sonrasında ise toplumsal refaha ve piyasalar ile ekonomiye katkı sunmaktadır (Öztürk, 2014: 18).

Finansal okuryazar bireylerin sahip oldukları donanım düzeyleri davranışlarında yansıma bulduğu gibi aynı şekilde İFO seviyeleri de bireylerin finansal kararlarında etkili olmakta ve işlem yapacakları finansal sistemde etkin rol oynamaktadır. Bu sebeple finansal okuryazarlık, bireylerin inançlarından bağımsız düşünülmemesi gereken bir olgudur (Çömlekçi, 2017: 1424). Bu kavramın, finansal okuryazarlık alanı için yeni bir saha olması nedeniyle genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Kısaca ifade edilecek olursa bu kavram, İslam hukukuna riayet ederek finansmanla ilgili konuları anlama ve tatbik etme becerisi olarak tanımlanabilir (Abdullah vd, 2017: 69). Çünkü Müslüman her bireyden, ekonomik ve finansal işlerin yürütülmesi esnasında uyulması gereken kural ve düzenlemeleri bilmeleri beklenir (Abdul Rahim vd., 2016: 32). Bu bağlamda, bireylerin İFO konusundaki bilgi düzeyini arttırmaları önemli görülmektedir.

Finansal okuryazarlıkla ilgili literatüre bakıldığında yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun geleneksel finansal okuryazarlık üzerine olduğu görülmektedir. İslami Finansal Okuryazarlık yeni ilgilenilen bir alan olduğu için bu durum İslami finansal kavramlar ve ürünler hususunda okuryazarlık düzeyini belirlemek gayesiyle daha fazla çalışma gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Her ne kadar bu kavram yeni olsa da İFO ile ilgili bazı uluslararası çalışmalara rastlanmaktadır. Literatür kısmında ayrıntılı bahsedileceği üzere Türkiye’deki çalışmalarda ise daha çok katılımcıların demografik özelliklerinin finansal okuryazarlık düzeylerine etkisi incelenmiş veya katılım bankacılığı müşterilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ortaya çıkaran faktörlere odaklanılmıştır. Bu bağlamda İslami finansal okuryazarlığa farklı açılardan bakmak yararlı olacaktır. Yapılan bu çalışmayla, çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin gibi psikolojik faktörler açısından öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR

Yirmi birinci yüzyılda artan ürün çeşitliliği ve küresel ekonominin istikrarsızlığı, finansal kararların karmaşıklığının artmasına ve tüketicilerin ekonomik ve finansal faaliyetlerdeki meydan okumayla yüzleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, son on yılda, finansal yönetim becerilerinin kişisel ve iş yaşamındaki önemi artmış ve bu alanda araştırmaların artış gösterdiği görülmüştür (Taft vd, 2013: 63).

Piyasanın çok yönlü finansal ürünlerle dolu olduğu ve bireye daha fazla finansal sorumluluk yüklenildiği dünyada finansal okuryazarlık zorunlu bir hal almaya başlamıştır. Finanstaki temel kavramları anlama ve günlük finansal işlemlerle uğraşma yeteneğinin önem kazanmasıyla birlikte, bireylerin akılcı finansal kararlar vermeleri iyi finansal bilgi, finansal eğitim ve tutumlarla donatılmalarını gerekli hale getirmektedir (Ahmad vd, 2016: 278). Çünkü finansal okuryazarlık, insanların daha iyi finansal kararlar verebilmelerine, finansal ürünlerin kullanıcıları olmaları dolayısıyla hak ve sorumluluklarının bilincinde olmalarına ve riskleri görerek yönetebilmelerine imkân sağlamaktadır (Beer ve Coetzee, 2014: 1). Bu kavram, finansal ürün ve uygulamalar hakkında temel düzeyde bilgi sahibi olmak ve bu sayede doğru finansal kararlar alabilme kabiliyeti şeklinde ifade edilmektedir (Temizel ve Bayram, 2011: 75).

Yine bir diğer tanımda finansal okuryazarlık, bireylerin finans ile ilgili konularda bilgi temelli kararlar almaları için sahip olmaları gereken yeterlilik düzeyini belirtir (Alkaya ve Yağlı, 2015: 585). Bir başka çalışmada (Karabacak; 2015, 5), finansal okuryazarlığı temel, ekonomik ve finansal kavramlar hakkında bilgiye haiz olma, bu yöndeki bilgileri etkin kullanma ve finansal kaynakları verimli bir şekilde değerlendirme yeteneğine sahip olmak şeklinde tanımlamıştır.

Kısaca bireylerin etkili finansal kararlar almaları ve finansal refahlarını sağlamaları için gerekli olan bilgi beceri, tutum ve davranışın bir bileşimi olarak tanımlanan bu kavram (Bhabha vd., 2014: 118), finansal bilgi, finansal tutum ve davranışın bir kombinasyonu durumdayken, İFO ise bireylerin İslami finansal sistem hakkında bilgi sahibi olma, İslami finansın temel mantığını anlama ve bu konularda karar verebilme yeteneğinin bütünü şeklinde ortaya çıkmaktadır (Çömlekçi, 2017: 1423).

İslami Finansal Okuryazarlık kavramı nispeten yeni bir alan olduğu için genel kabul görmüş bir tanımı yoktur. Bu kavram, finans literatürüne getirilen yeni bir bakış açısı olarak tanımlanabilir. Buna bağlı olarak, İFO, insanın finansal bilgisi, yeteneği (OECD, 2012) ve fikirlerini, kaynakları kullanırken İslami kurallara doğrultusunda kullanma kabiliyeti olarak tanımlanabilir (Siti vd, 2016: 32).

Aynı şekilde Huston'un (2010), "finansal bilgi, temel finansal kavram ve ürünler hakkındaki eğitim, kişisel bilgi ve deneyimlerin bir birleşimidir" tanımından yola çıkarak İFO, "bireylerin, İslami finansal ürün ve kavramlarla ilgili finansal eğitim alarak veya tecrübe kazanarak sahip olacakları bilgi birikimidir" şeklinde bir tanımlanmıştır (Abdullah ve Anderson, 2015: 4).

Antara vd.,(2016;199) ise kavramı, İslami ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olunması, bireylerin finansal kararlar alırken İslami finansın temel esaslarını gözetebilme ve İslami kaide ve kuralların bilincinde hareket edebilme yeteneği olarak ifade etmişlerdir. Bazı kaynaklarda İFO, yalnızca finansal okuryazarlığın bir uzantısı olarak görülmüş ve "bu konuda İslam hukukuna uyumlu hareket edilmesi" şeklinde tanımlanmıştır (Abdullah ve Abdul Razak, 2015: 65). Sardina'ya (2016) göre ise İFO, İslami finansal ürün ve hizmetler hakkında bilgi sahibi olmak ve tüm bunları anlayabilme meziyetine malik olmaktadır.

Tanımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde İFO basitçe İslami finansal ürünler ve kavramlar konusunda finansal okuryazar olmak anlamına gelmektedir. Finansal okuryazarlıkla ya da finansal bilgiyle ilgili literatürde çok sayıda çalışma yer almaktadır. Ancak daha çok yeni bir kavram olan İFO'yla ilgili bazı uluslararası çalışmalar var olsa dahi, Türkiye ve dünyada konu ile ilgili araştırmaların sayısının oldukça sınırlı kaldığı görülmektedir. Aşağıda finansal okuryazarlıkla ve İFO ile ilgili yapılan yurtdışı çalışmaların literatür özetlerine yer verilmektedir.

Chen ve Volpe (2002) gerçekleştirdikleri araştırmada, üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyeleri ve cinsiyetleri arasındaki ilişki araştırılmış ve finansal konulara yatkınlıkta erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha eğilimli oldukları, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre finansal okuryazarlık seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tamimi ve Kalli'nin (2009), Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımcılar arasında gerçekleştirdikleri çalışmalarında ise yatırımcıların genel olarak finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğu, yatırım kararlarını etkileyen en

önemli faktörün dini nedenler olduğu ve finansal okuryazarlık ile yatırım kararları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sabri ve MacDonald'ın (2010) yaptıkları çalışmada, Malezya'daki üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıkları ile tasarruf davranışları arasındaki ilişki incelenmiş, analiz sonucunda finansal okuryazarlık ile tasarruf davranışları arasında pozitif korelasyon saptanmıştır.

Ansong ve Gyensare (2012) tarafından, Gana'da bir devlet üniversitesinde öğrencilerin demografik özellikleri ile finansal okuryazarlıkları arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir başka çalışmada, yaş, iş deneyimi ve annenin eğitimi ile finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki bulunurken, finansal okuryazarlık ile babanın eğitimi, çalışma düzeyi, medyaya giriş ve para ile ilgili eğitim faktörleri arasında ise istatistik açıdan anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlıklarının tanımlanması ve etkileyen faktörlerin belirlenmesinin amaçlandığı bir diğer çalışmada (Nidar ve Bestari (2012, finansal okuryazarlıkla eğitim düzeyi, fakülte, kişisel gelir, ailelerin geliri, anne babadan elde edilen gelir ve sigorta sahipliği değişkenleri arasında istatistik açıdan anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Shaari vd.'nin (2013), öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada ise, finansal okuryazarlık ile öğrencilerin harcama alışkanlığı ve öğrenim yılları arasında istatistik açıdan anlamlı ve pozitif ilişki bulunmuştur. Buna karşın öğrencilerin yaş ve cinsiyetleri ile finansal okuryazarlıkları arasında negatif bir ilişkinin varlığı ortaya konmuştur.

Nano ve Polo (2016), tarafından yapılan bir diğer çalışmada ise Arnavutluk'ta büyük çoğunluğunu işletme bölümü öğrencilerinin oluşturduğu grup üzerinden, öğrencilerin finansal bilgi ve okuryazarlık düzeylerinde, işletme bölümünde okumalarının etkisinin olup olmadığı araştırılmış, işletme bölümü öğrencilerinin, diğer bölüm öğrencilerine göre daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyine sahip oldukları raporlanmıştır.

Sardiana tarafından (2016), İFO'nun boyutları özgüven, İslami finansal ürün bilgisi ve finansal ürünlerin özelliklerini anlama kabiliyeti olarak belirlenmiş, İslami finansal ürün bilgisinin, İslami finansal ürün tercihi üzerinde etkiye sahip olmakla birlikte özgüven boyutunun ve İslami finansal ürünlerin özelliklerini anlama kabiliyetinin finansal ürün tercihi üzerinde etkili olmadığı bulgusu raporlanmıştır.

Antara vd.'nin (2016) yaptıkları çalışmada, helal okuryazarlık için 23 soru ve İFO için de 17 sorudan meydana gelen bir ölçek önerilmiştir. Benzer bir çalışmada da Hidajat ve Hamdani (2016) tarafından yürütülmüş, İslami bakış açısı ile geliştirilmiş ve İslami finansal ürün ve hizmetler hakkındaki bilgi düzeyini tespit edebilen bir ölçek geliştirilemediğinden hareketle, çalışmalarında İslami finansal okuryazarlığa dâhil edilmesi gereken 22 temel konuya işaret edilmiştir.

Bizim çalışmamızın çıkış noktasını oluşturan Abdul Rahim vd.'nin (2016) çalışmalarında, Malezya'da eğitim gören 200 lisans öğrencisinin İFO düzeylerini ölçmek ve İFO düzeylerine etki eden psikolojik ve demografik faktörlerin tespitine ilişkin yapılan araştırma sonucunda, en yüksek varyansa sahip değişkenin dindarlık olduğu, bunu, çaresizlik ve finansal tatmin boyutlarının takip ettiği belirlenmiştir. Aynı çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek finansal okuryazarlık düzeyine sahip oldukları bulgusu da ayrıca raporlanmıştır.

Finansal okuryazarlık ve İFO'ya ilişkin Türkiye merkezli yapılan çalışmalarda ulaşılan sonuçlar ise aşağıda genel hatlarıyla özetlenmiştir.

Alkaya ve Yağlı'nın (2015), İİBF öğrencilerinin finansal bilgi, tutum ve davranışlarını araştırmayı amaçladıkları çalışmalarında, finansal tutum ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğu, öğrencilerin sergiledikleri finansal davranış ve tutumların olumlu olmasına rağmen finansal bilgi açısından yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini ve davranışlarını tespit etmek amacıyla Çam ve Barut (2015) tarafından önlisans öğrencileri üzerinde yapılan çalışma sonucunda öğrencilerin temel finansal kavramlar hakkında çok az bilgiye sahip oldukları, dolayısıyla finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

Bayram (2015) tarafından, öğrencilerin temel düzey finansal okuryazarlıklarını ve para yönetimi konusundaki davranışlarını incelemek üzere üniversite öğrencilerine bir anket çalışması uygulanmış, anket bulguları öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük olduğunu göstermiştir.

Öğrencilerin finansal okuryazarlık algılarının finansal davranış ve tutumları üzerindeki etkilerini araştırmayı amaçlayan Coşkun (2016) ise, üniversite öğrencilerine uyguladığı anket çalışması aracılığıyla, öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyelerinin (%49,6) düşük oranda olduğunu göstermiştir.

Üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık seviyelerinin incelendiği bir diğer çalışmada ise Kılıç vd. (2015) tarafından, üniversitede eğitim gören öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin %48 olduğu tespit edilmiş ve erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek okuryazarlık seviyesine sahip olduğu gözlenmiştir. Er vd.'nin (2015) yaptıkları çalışma ile öğrencilerin İFO düzeyleri genel anlamda düşük bulunmuştur.

Bunun yanında erkek öğrencilerin, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin, katılım bankasında işlem yapmış öğrencilerin ve İslam iktisadı ile ilgili ders alan ya da etkinlikte bulunan öğrencilerin İslami finans bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusuna erişilmiştir.

Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek üzere Dilek vd (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, öğrencilerin finansal okuryazarlıklarının belirli bir düzeyde olduğu, hatta bu konuda kendilerine güvendikleri belirlenmiştir. Tuna ve Ulu (2016) tarafından yapılan çalışmada ise İşletme bölümü öğrencilerinin finansal bilgi düzeylerinin, cinsiyet, yaş ve öğrenim görülen sınıf değişkenleri ile finansal bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişkiye işaret ettiği, ancak öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin, gelir durumu ve öğrenim türüne göre bir farklılık arz etmediği belirlenmiştir.

Karaa ve Kuğu'nun (2016) çalışmalarında, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesinden farklı olarak demografik faktörler ve sosyal medya kullanımı ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkinin varlığı araştırılmış, çalışma sonucunda finansal okuryazarlığın yaş, sınıf ve eğitim görülen temel alana göre anlamlı farklılıklar gösterdiği gözlenmiştir.

Son olarak Çömlekçi (2017) tarafından katılım bankaları müşterilerinin İFO seviyelerini ölçmek ve demografik faktörlerin İFO seviyesi ile ilişkili olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmada, katılımcıların finansal bilgi düzeylerinin ve İFO seviyelerinin düşük olduğu gözlenmiştir. Ayrıca cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve meslek grubu ile İFO düzeyi arasında istatistik açıdan anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın temel amacı İFO düzeyinin ve bu düzeye etki eden faktörler arasındaki ilişkinin üniversite öğrencilerinin finansal davranışları üzerindeki etkisinin ölçülmesidir.

Bu amaçla, Abdul Rahim vd'nin (2016) çalışmalarında kullandıkları ölçek baz alınmak suretiyle oluşturulan anket metni, araştırmanın hedef kitlesi olarak belirlenen Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (KSÜ) İİBF ve İlahiyat Fakültesi birinci öğretim ve ikinci öğretim son sınıf öğrencileri ile aynı alanda eğitimini sürdüren yüksek lisans ve doktora öğrencilerine uygulanmıştır. Bu iki fakültenin örneklem olarak seçilmesinin nedeni, İİBF öğrencilerinin finans ile ilgili konularda İlahiyat Fakültesi öğrencilerine oranla daha fazla eğitim faaliyetinde bulunuyor olmaları ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin de İslami terminoloji bakımından İİBF öğrencilerinden daha donanımlı olmaları, bu nedenle gruplar arasında algısal bir farklılık olabileceği ön kabulüdür.

Veri toplama yöntemi olarak anket metodunun kullanıldığı araştırmada, tesadüfî örneklem yoluyla belirlenip ana kütle temsil edebileceği düşünülen bu örneklem grubuna toplam 700 adet anket elden dağıtılmıştır. 60 adet anket çeşitli nedenlerle (pilot çalışma neticesi, cevaplanmayan ve yarım bırakılan anket soruları vs.) çalışmaya dâhil edilmemiş ve toplamda 640 anket değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İFO düzeyini belirlemeye yönelik önermelerin yer aldığı bu anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, KSÜ İİBF öğrencilerinin ve İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin kişisel ve demografik özelliklerini ölçmeye, ikinci bölüm, öğrencilerin İFO düzeyini belirlemeye ve son bölüm ise, bu çalışmayla bağlantılı olarak yapılan faktör analizi sonucunda İFO'nun belirleyici faktörleri olarak tespit edilen çaresizlik, dini inanç eğilimleri ve mali tatmin boyutlarına ait önermelerden oluşmaktadır.

Çalışmada yer alan ölçeğin oluşturulmasında Abdul Rahim vd. (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmadan yararlanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan sorular yararlanılan makalede 7 önerme iken 4 önerme daha tarafımızdan geliştirilerek araştırma ölçeğine dâhil edilmiştir. Araştırmada değerlendirmeye tabi tutulan 640 anket formundan elde edilen veriler analiz edilmiş ve elde edilen bulgular tablolar halinde sunulup yorumlanmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Çalışmanın hipotezleri demografik, öğrenim görülen alan, eğitim durumları, inanç, psikolojik faktörler gibi alanlarda farklılık olup olmadığının belirlenmesi amacıyla aşağıdaki şekilde belirlenmiştir

H₁: İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır

H₂: İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Farklılaşmaktadır

H₃: İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları Öğrencilerin Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmaktadır.

H₄: İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Farklılaşmaktadır.

H₅: İFO'nun İnanç Eğilimi Boyutu İle Çaresizlik, Dindarlık Ve Mali Tatmin Boyutları Arasında İlişki Vardır.

H₆: İFO'nun Finansal Uygulama Boyutu İle Çaresizlik, Dindarlık Ve Mali Tatmin Boyutları Arasında İlişki Vardır.

5. BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu başlığı altında, anket uygulaması sonucu elde edilen verilere yönelik yapılan güvenilirlik analizlerinin ardından araştırma sorusu kapsamında geliştirilen hipotezleri test etmeye yönelik analizler yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak demografik verilerle ilgili istatistikler elde edilmiş ve faktör analizi sonuçlarına göre oluşturulan İFO düzeyi ve belirleyici faktörlerine ait alt ölçeklere ortalamalar arası fark analizi bağlamında Bağımsız Örneklem t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One –Way Anova) uygulanmıştır.

Ayrıca, ölçekler arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek amacıyla korelasyon ve regresyon analizlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmanın faktör analizi ve güvenilirlik bulgularına ilişkin ayrıntılı sonuçları müstakil bir çalışmada (ISEFE, 2017: 157-169) tam metin olarak ayrıca sunulmuştur.

5.1. Güvenilirlik Analizleri

Araştırma modelinde, İFO düzeyinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen ölçeği iki faktörün, İFO'nun belirleyici değişkenlerine ilişkin ölçeği ise üç faktörün temsil ettiği belirlenmiştir. Güvenilirlik analizleri de örnekleme uygulanan bu iki ayrı ölçek için iki ayrı tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi Ölçeğinin Güvenilirlik Analizi

	Önermeler	Cronbach's Alpha	
İnanç Eğilimi Boyutu	1. Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin olurum.	,707	0,608
	2. Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım.	,701	
	3. İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım.	,733	
	4. İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim.	,706	
	5. İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim.	,712	
Finansal Uygulama Boyutu	6. Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edip edemeyeceğimi bilirim.	,725	0,656
	7. Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim.	,694	
	8. İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim	,687	
	9. Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim	,709	
	10. Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim.	,712	

Tablo 1’de yapılan faktör analizi çerçevesinde İFO düzeyinin faktörleri olarak belirlenen “inanç eğilimi” ve finansal uygulama” faktörlerine ilişkin güvenilirlik analizi sonuçları görülmektedir. Buna göre inanç eğilimi boyutunun alfa katsayısı 0,608; Finansal Uygulama boyutuna ait alfa değeri 0,656; ölçeğe ait 10 önermenin genel güvenilirlik katsayısı ise 0,730 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin anketleri güvenilir şekilde doldurdukları ifade edilebilir.

Aşağıdaki Tablo 2’de ise yine yapılan faktör analizi sonucunda İFO’nun belirleyici faktörleri olarak belirlenen Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin boyutlarına ilişkin güvenilirlik analizi bulguları sunulmuştur.

Tablo 2. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicilerine Ait Güvenilirlik Analizi

	Önermeler	Cronbach’s Alpha	
Çaresizlik	1. Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemin imkânsız olduğunu hissediyorum	,733	,795
	2. Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum	,723	
	3. Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum	,744	
	4. Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok	,826	
	5. Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum	,758	
Dindarlık	6. Allah’ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum	,764	,779
	7.İslam’a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır	,754	
	8. Dinimde güç ve teselli buluyorum	,731	
	9. Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım	,722	
	10. Her zaman kendimi Haram kazançtan uzak tutarım	,760	
	11. Her zaman Allah’a kulluk görevlerimi yerine getirmeye gayret ederim.	,739	
Mali Tatmin	12. Param nadiren biter	,673	,714
	13. Şuan ki mali durumumdan memnunum	,622	
	14. Şuan ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir	,714	
	15. Finansal yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum	,627	
	16. Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum.	,690	

Tablo 2’ye göre Çaresizlik boyutuna ait alfa değeri 0,795; Dindarlık boyutuna ilişkin alfa değeri 0,779 ve Mali Tatmin boyutu alfa değeri ise 0,714 şeklinde gerçekleşmiştir. Güvenirlik analizlerinden elde edilen bulgular, Cronbach’s Alpha değerleri kapsamında değerlendirildiğinde belirlenen boyutların “oldukça yüksek” sayılabilecek güvenilirlik değerlerini ortaya koyduğu görülmektedir.

5.2. Faktör Analizi

Araştırma modelinde, İFO düzeyine ilişkin olarak “İnanç Eğilimi” ve “Finansal Uygulama” boyutları şeklinde tanımlanan iki; İFO düzeyinin belirleyici faktörlerine ilişkin ise “Çaresizlik”, “Dindarlık” ve “Mali Tatmin” şeklinde tanımlanan üç ayrı faktör belirlenmiştir.

Tablo 3. İslami Finansal Okuryazarlık Düzeyi Faktör Analizi Sonuçları

Önermeler	Bileşenler	
	İnanç Boyutu	Finans Boyutu
İnanç Eğilimi		
❖ Yaptığım her türlü finansal işlemde faize bulaşmadığımdan her zaman emin oluyorum	0.482	
❖ Fonların, sadece İslam'ın yasaklamadığı hizmet ve faaliyet alanlarında kullanılması halinde yatırım yaparım.	0.673	
❖ İslamda, sadece güvendiğim insanlarla ticari işlem yaparım.	0.599	
❖ İslamda başkasının zararına olacak şekilde haksız bir sermaye artışının önlenmesinin amaçlandığını bilirim	0.596	
❖ İhtiyaç maddelerini uzun süre bekletip fiyatların yükselmesi zamanında satışa sunmanın yani karaborsacılığın İslamda yasak olduğunu bilirim.	0.653	
Finansal Uygulama		
❖ Finansal sözleşme sonunda herhangi bir getiri elde edemeyeceğimi bilirim		0.611
❖ Finansal sözleşmelerdeki yükümlülüklerin belirsizlik içermesinin İslam tarafından şiddetle yasaklandığını bilirim		0.430
❖ İslami finansmanın bir varlığa dayalı olması gerektiğini bilirim		0.589
❖ Piyasada İslami finansal araçların varlığı hakkında bilgi sahibiyim.		0.712
❖ Ekonomik ve finansal işlemlerin yürütülmesinde uyulması gereken kurallar ve düzenlemeler hakkında bilgi sahibiyim.		0.679
Öz Değer	2,980	1,274
Varyans Yüzdesi	29,795	42,534

Tablo 3'de görüldüğü üzere İFO düzeyi önermeleri faktör yüklemesindeki varyans yüzdesinin % 42,534'ünü açıklamaktadır. İFO düzeyi önermeleri başlangıçta 11 önerme kullanılarak geliştirildi. Keşif amaçlı faktör analizi neticesinde başlangıçtaki sonucunda 11 önermeden 1 tanesinin güvenilir bir şekilde İslami Finansal Okuryazarlık ölçeği üzerinde yükleme yapmadığı görülmüş ve ölçeğinin düşük faktör yüküne sahip olduğu saptanan 9. sorusu anketten çıkarılarak son haliyle önerme sayısı 10 olarak belirlenmiştir. Bu önermeler ise inanç eğilimi boyutuna ait 5 soru ve finansal uygulama boyutuna ait 5 soru olmak üzere ikili gruplanmıştır.

Tablo 4. İslami Finansal Okuryazarlığın Belirleyicileri Faktör Analizi Sonuçları

Önergeler	Bileşenler		
	Çaresizlik	Dindarlık	Mali Tatmin
Çaresizlik			
❖ Ne kadar çabalasam da hedeflerime ulaşabilmemim imkânsız olduğunu hissediyorum	0.826		
❖ Gelecek için umutsuzum ve işlerin daha iyiye gideceğine inanmıyorum	0.831		
❖ Gerçekten istediğim şeylere sahip olabileceğimi ummuyorum	0.783		
❖ Elde edemeyeceğime inandığım şeyler için çaba göstermenin bir anlamı yok	0.585		
❖ Geleceğim için kötü ya da iyi olmayan şeyler öngörüyorum.	0.724		
Dindarlık			
❖ Allah'ın bir kader tayin ettiğine inanıyorum		0.619	
❖ İslam'a ters davranışlarda bulunmak Allah tarafından yasaklanmıştır		0.673	
❖ Dinimde güç ve teselli buluyorum		0.746	
❖ Yaşamım boyunca tüm önemli durumlarda dini inançlarıma uygun davranmaya çalışırım		0.748	
❖ Her zaman kendimi Haram kazançtan uzak tutarım		0.638	
❖ Her zaman Allah'a kulluk görevlerimi yerine getirmeye gayret ederim.		0.691	
Mali Tatmin			
❖ Param nadiren biter.			0.666
❖ Şuan ki mali durumumdan memnunum			0.777
❖ Şuan ki finansal durumum ihtiyacım olması halinde kolaylıkla kredi sağlamama elvermektedir			0.569
❖ Mali yükümlülüklerimi karşılayabilecek durumda olduğum için mutluyum			0.774
❖ Bazen, aldığım kredi miktarının (bursun) hayatımı idame etmek için yeterli olduğunu düşünüyorum.			0.623
Öz Değer	3,672	2,292	2,247
Varyans Yüzdesi	22,951	37,275	51,316

Tablo 4'de görüldüğü üzere temel bileşenler analizi ve varimax döndürme yöntemi ile yapılan faktör analizi sonucunda İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktör boyutları çaresizlik (hopelessness), dindarlık (religiosity) ve mali tatmin (financial satisfaction) şeklinde oluşmuştur. Analiz neticesinde İslami Finansal Okuryazarlığın belirleyici faktörleri olarak adlandırılan ölçeğin faktör yüklemesindeki varyans yüzdesinin %51,316 olduğu gözlemlenmektedir.

Yapılan faktör analizi sonucu belirlenen boyutların isimlendirmesinde literatürde geniş uygulama alanı bulan Abdul Rahim vd.'nin (2016) kavramlaştırması kullanılmıştır. Buna göre "çaresizlik" boyutu, finansal davranış ve yeterlilikle (well-being) ilgili unsurlar üzerine olumsuz etkiyi ifade etmek üzere kullanılmıştır (Murphy, 2013). Diğer bir deyişle, ciddi bir biçimde aşırı borçlanmış bireylerde ortaya çıkan depresyon hissi, aceleyle alınan kararlara yol açmakta ve kötü sonuçlar doğuran eylemlere neden olmaktadır. Çaresizlik hissi, birçok insanın karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olarak addedilmektedir (Bolland 2003). ABD'de yapılan bir araştırmada, çaresizlik ve finansal okuryazarlık arasında negatif ilişkinin varlığı bulgulanmıştır (Murphy, 2013).

Dindarlık olarak tanımlanan ikinci belirleyici faktör, bireylerin günlük yaşamlarını yönlendiren, dini inanç, değer ve uygulamalara sadakatlerini ifade etmek üzere kullanılmıştır (Shukor ve Jamal, 2013). Din, bireylerin finansal kararlarına tesir eden ana etken olarak karşımıza çıkar. Bir başka deyişle, bireyler durum ne olursa olsun parasal kararlarında fitri olarak dini pratiklerine uygun hareket ederler (Sabri, 2011). Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımcılar arasında yapılan bir çalışmada dindarlıkla finansal okuryazarlık arasında pozitif ilişki olduğu bulgulanmıştır (Al-Tamimi ve Kalli, 2009).

Bu çalışmadaki son belirleyici faktör olarak yer alan mali tatmin ile, bireyin zorunlu yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kazandığı ve sahip olduğu servet ifade edilmektedir. Son araştırmalar, mali tatmin ve finansal okuryazarlık arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermektedir (Falahati, 2012). Finansal durumundan memnun olan kişi fazla parayı sermaye olarak değerlendirme eğilimine sahip olur ve karşısına çıkabilecek her türlü fırsat ve imkanı araştırmaya, değerlendirmeye başlar. Bundan dolayı, daha fazla mali tatmin düzeyine sahip olma finansal okuryazarlık düzeyinin artmasına yol açar.

5.3. Katılımcılara İlişkin Betimsel Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, hangi bölümde okudukları ve eğitim durumlarına yönelik demografik özelliklerine yönelik bulgular sunulmuştur.

Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	395	61,7	61,7	61,7
Erkek	245	38,3	38,3	100,0
Yaş				
18-23 yaş dağılımı	371	58,0	58,0	58,0
24-29 yaş dağılımı	247	38,6	38,6	96,6
30 ve üzeri	22	3,4	3,4	100,0
Bölümler				
İşletme	125	19,5	19,5	19,5
Uluslararası İlişkiler	72	11,3	11,3	30,8
İktisat	115	18,0	18,0	48,8
Kamu Yönetimi	114	17,8	17,8	66,6
İlahiyat	214	33,4	33,4	100,0
Eğitim Durumu				
Lisans	560	87,5	87,5	87,5
Yüksek Lisans	58	9,1	9,1	96,6
Doktora	22	3,4	3,4	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin analiz sonuçları incelendiğinde; katılımcıların %61,7'sini (395 kişi) kadınlar, % 38,3'ünü (254 kişi) ise erkekler oluşturmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin yaş skalasına bakıldığında, araştırmaya dâhil edilen 640 öğrenciden 371'i (%58,0) 18-23 yaş arası, 247'si (38,6) 24-29 yaş arası ve 22'si de (3,4) 30 yaş ve üzeri yaş dağılımı aralığında yer aldığı görülmektedir.

Fakültelere göre öğrencilerin dağılımları ise şu şekildedir: ankete iştirak eden 640 kişiden 125'i (%19,5) İşletme, 72'si (%11,3) Uluslararası İlişkiler 115'i (%18,0) İktisat, 114'ü (%17,8) Kamu Yönetimi ve 214'ü (33,4) İlahiyat Bölümü öğrencilerden oluştuğu görülmektedir.

Yine tabloya göre öğrencilerin %87,5'lik (560 kişi) kısmını lisans, %9,1'lik (58 kişi) kısmını yüksek lisans ve %3,4'lük (22 kişi) kısmını doktora eğitimini tamamlama aşamasında olan bireylerin oluştuğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilere yöneltilen ve yapılan faktör analizi aracılığıyla İFO düzeyine ilişkin belirlenen iki, İFO'nun belirleyici faktörlerine ilişkin üç boyutun tanımsal istatistikleri Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutlarına İlişkin Tanımsal İstatistikler (Genel)

İFO Boyutları	Değişken Sayısı	Değişken Ortalamaları	Standart Sapma
İnanç Eğilimi	5	3,82	0,63
Finansal Uygulama	5	3,33	0,69
Çaresizlik	5	2,34	0,95
Dindarlık	6	4,36	0,52
Mali Tatmin	5	3,16	0,81
Toplam	26	16,98	

Tablo 6’da İFO düzeyi ve belirleyici faktör boyutları genel olarak değerlendirildiğinde sonuçların “orta derecede iyiye yakın” duyarlılık düzeylerini işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca, İFO’nun inanç eğilimi boyutu ile İFO’nun belirleyicileri faktörlerinden dindarlık boyutu önermelerine ilişkin, “değişken ortalamalarının ortalama değerlerinin”, finansal uygulama, çaresizlik ve mali tatmin boyutlarına ilişkin değişken ortalamalarının ortalama değerlerinden daha iyi dereceleri ifade ettiği gözlenmektedir.

Dindarlık boyutunu temsil eden sorulara verilen cevapların ortalamaları 4,36 ile en yüksek ortalama iken, İFO’nun belirleyici faktörlerinden çaresizlik boyutunu temsil eden önermelere verilen cevapların ortalamaları ise 2,34 ile en düşük ortalama değer olarak gözlenmiştir.

5.4. Korelasyon Analizi

Çalışmada İFO düzeyine ilişkin inanç eğilimi ve finansal uygulama boyutları ile İFO’nun belirleyicileri bağlamında belirlenen çaresizlik, dindarlık ve finansal tatmin boyutlarının arasındaki ilişkilere yönelik korelasyon bulguları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Korelasyon Testi Sonuçları

BOYUTLAR		İnanç Eğilimi	Finansal Uygulama	Çaresizlik	Dindarlık	Mali Tatmin
İnanç Eğilimi	Pearson Korelasyon	1				
Finansal Uygulama	Pearson Korelasyon	,439**	1			
Çaresizlik	Pearson Korelasyon	-,187**	-,111**	1		
Dindarlık	Pearson Korelasyon	,491**	,259**	-,209**	1	
Mali Tatmin	Pearson Korelasyon	,100*	,141**	-,110**	,117**	1

(*) 0.05 düzeyinde anlamlılık (**) 0.01 düzeyinde anlamlılık

Yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, İFO düzeyi boyutlarından inanç eğilimi ile belirleyici faktör boyutu olan çaresizlik arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve de istatistikî olarak anlamlı ($r=-,187$ $p<0.01$); dindarlık boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı ($r=,491$ $p<0.01$); mali tatmin arasında ise düşük düzeyde pozitif yönlü ve istatistikî olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r=,100$ $p<0.05$).

İFO düzeyinin diğer boyutu olan finansal uygulama ile çaresizlik arasında düşük düzeyde negatif yönlü ve istatistik açıdan anlamlı ($r= -,111$ $p<0.01$); dindarlık arasında pozitif yönlü ve istatistik açıdan anlamlı ($r=,259$ $p<0.01$), son olarak mali tatmin arasında ise düşük düzeyde pozitif yönlü ve istatistik açıdan anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=,141$ $p<0.01$).

5.5. Ortalamalar Arası Fark Analizi (t Testi)

Çalışmanın temel amacını oluşturan hipotezlerden : “İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları, Cinsiyete Göre Farklılaşmaktadır” hipotezini test etmek için yapılan “Bağımsız Örneklem t-Testi” bulguları Tablo 8’de görüldüğü gibidir.

Tablo 8: Bağımsız Örneklem t-Testi Bulguları

Değişken	İnanç Eğilimi	Finansal Uygulama	Çaresizlik	Dindarlık	Mali Tatmin
Kadın	3,82	3,24	2,29	4,38	3,11
Erkek	3,81	3,48	2,42	4,33	3,25
T testi	,244	-4,265	-1,674	1,181	-2,168
P	,807	,000	,095	,238	,031

Yukarıdaki Tablo 8’de yer alan sonuçlara göre cinsiyet değişkeni açısından, İFO düzeyinin inanç eğilimi boyutuna ilişkin ortalamalar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda “İFO düzeyi ve belirleyici faktör boyutları ortalamaları, cinsiyete göre farklılaşmaktadır” hipotezi inanç eğilimi boyutu açısından reddedilmektedir. Öte yandan cinsiyet değişkeni bakımından İFO düzeyinin finansal uygulama boyutu ortalamalarının ise farklılaştığı, erkek öğrenci ortalamalarının kadın öğrenci ortalamalarından yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin cinsiyetlerine göre İFO’nun finansal boyutunu uygulama düzeyi farklılaşmaktadır yorumuna dayalı olarak. hipotezi İFO’nun finansal uygulamalar boyutu açısından kabul edilmektedir.

Tablo 8’deki diğer bir sonuca göre, İFO’nun belirleyici faktörlerinden çaresizlik ve mali tatmin boyutları ortalamalarının da cinsiyete göre farklılaştığı görülmektedir. Bu boyutlar açısından da erkek öğrenci ortalamalarının kadın öğrenci ortalamalarından istatistik açıdan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir. Bu durumda “İFO düzeyi ve belirleyici faktör boyutları ortalamaları, cinsiyete göre farklılaşmaktadır” şeklinde belirlenen H_1 hipotezi sözkonusu boyutlar açısından kabul edilirken bir diğer boyut olan “dindarlık” açısından cinsiyete göre ortalamaların farklılaşmadığı görülmektedir.

5.6. Ortalamalar Arası Fark Analizleri (One-Way Anova Testi)

Araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özelliklerinden eğitim durumu, yaş ve bölüm kriterleri açısından İFO düzeyi ve belirleyici faktör boyutları ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek için gerçekleştirilen “Tek Yönlü Varyans Analizi” bulguları Tablo 9’da raporlanmıştır. Bu bağlamda geliştirilen “ H_2 : İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Bölümlere Göre Farklılaşmaktadır”; “ H_3 : İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları Öğrencilerin Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşmaktadır” ve “ H_4 : İFO Düzeyi ve Belirleyici Faktör Boyutları Ortalamaları Öğrencilerin Yaş Gruplarına Göre Farklılaşmaktadır” şeklinde geliştirilen üç ayrı hipotezin test edilmesi sonucunda aşağıdaki bilgiler raporlanmıştır.

Tablo 9: Tek Yönlü Varyans Analizi Bulguları

		BOYUTLAR				
DEĞİŞKENLER		İnanç Eğilimi	Finansal Uygulama	Çaresizlik	Dindarlık	Mali Tatmin
Öğrencinin Bölümü	F Testi	17,535	1,864	12,272	11,958	2,617
	P	0,000	0,115	0,000	0,000	0,034
Eğitim Durumu	F Testi	4,173	11,401	3,580	0,140	1,424
	P	0,016	0,000	0,028	0,869	0,242
Yaş	F Testi	1,191	9,730	0,098	0,401	0,777
	P	0,305	0,000	0,907	0,670	0,460

Tablo 9'daki test bulguları incelendiğinde, İFO düzeyinin inanç eğilimi boyutu ortalamalarının, araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere ve eğitim durumlarına göre istatistik açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı, gerçekleştirilen post-hoc analizlerine göre bu farklılığın lisans öğrencileri ile yüksek lisans öğrencilerinin inanç boyutu önermelerine verdikleri farklı yanıtlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir¹.

İFO düzeyinin bir diğer boyutu olan finansal uygulama boyutu ortalamalarının ise eğitim durumu ve yaşa göre farklılaştığı görülmektedir. Eğitim durumuna göre farklılaşmanın lisans öğrencileri ile yüksek lisans ve lisans ile doktora öğrencilerinin finansal uygulama önermelerine verdikleri farklı cevaplardan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Aynı boyut için yaşa göre farklılığın ise 18-23 yaş, 24-29 yaş ve 30 ve üzeri yaş gruplarının finansal uygulama bilgisine dair önermelere verdikleri farklı yanıtlardan kaynaklandığı belirlenmiştir.

İFO'nun belirleyici faktörlerinden çaresizlik ortalamalarının öğrenim görülen bölüme ve eğitim durumuna göre, dindarlık ortalamalarının öğrenim görülen bölüme göre ve mali tatmin ortalamalarının yine öğrenim görülen bölüme göre istatistik açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı, bu farklılıkların, lisans öğrencileri ile yüksek lisans öğrencilerinin ilgili boyutlara ilişkin önermelere verdikleri yanıtların farklılaşmasından kaynaklandığı belirlenmiştir.

5.7. Regresyon Analizi

Araştırmanın son bölümünde çok değişkenli regresyon analizi yapılmıştır. Oluşturulan regresyon modelinin bağımlı değişkeni İFO düzeyi, bağımsız değişkenleri ise çaresizlik, dindarlık ve mali tatmin olarak belirlenmiştir. Regresyon analizlerinde çalışmanın ilk bölümünde gerçekleştirilen faktör analizi bulguları referans alınmış, bu bağlamda regresyon modelinin bağımlı değişkeni olarak belirlenen İFO düzeyine yönelik olarak inanç eğilimi ve finansal uygulamalar şeklinde iki alt değişken belirlenmiştir. Bağımlı değişkenin iki alt değişken şeklinde ayrıma tabi tutulması, bu çalışmanın, bu yönde yapılan uluslararası çalışmalardan en önemli farklılığıdır. Bu tür bir ayrımın kültürel ve sosyolojik temelleri ayrı bir çalışmanın konusu olmakla beraber, bu ayrımın, bireylerin inanç eğilimleri ile davranış düzlemlerinin farklılaşabileceğinin en önemli kanıtlarından biri olması açısından üzerinde ayrıca yoğunlaşılması gereken bir olgu olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın bu kısmında : İslami Finansal Okuryazarlığın İnanç Eğilimi Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" ve : İslami Finansal Okuryazarlığın Finansal Uygulama Boyutu ile Çaresizlik, Dindarlık ve Mali Tatmin Boyutları Arasında Anlamlı Bir İlişki Vardır" şeklinde oluşturulan iki ayrı hipotez test edilmiş ve sonuçlar Tablo 10 ve Tablo 11'de raporlanmıştır.

Tablo 10: İnanç Eğilimi Boyutu-İFO Belirleyici Faktörleri İlişkisi

Regresyona Giren Değişkenler	Regresyona Giren Değişkenlerin Katsayısı	t İstatistikleri	Anlamlılık Düzeyi
Çaresizlik	-0,057	-2,417	0,016
Dindarlık	0,569	13,294	0,000
Mali Tatmin	0,028	1,031	0.303

Bağımlı Değişken: İnanç Eğilimi *p<0,001

Tablo 10'da görüldüğü üzere, finansal davranış ve yeterlilikle ilgili unsurlar üzerine olumsuz etkiyi ifade eden "çaresizlik" boyutu ile inanç eğilimi arasında negatif ve istatistik açıdan anlamlı ilişki tespit edilmiştir. ABD'de yapılan bir araştırmada da, çaresizlik ve finansal okuryazarlık arasında negatif ilişkinin varlığı bulgulanmıştır (Murphy, 2013). Bu çalışmanın bulgusu da negatif ilişki yönündür. Buna göre çaresizlik hissi azaldıkça İFO düzeyinde inanç eğilimi bakımından artış meydana gelmektedir. Yine aynı model çerçevesinde dindarlık algısındaki artışın, İFO düzeyinin inanç eğilimini pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki yatırımcılar arasında yapılan bir çalışmada da, bizim çalışmamızda raporlanan bulguya paralel bir sonuca ulaşılmıştır (Al-Tamimi ve Kalli, 2009). Buna karşın aynı modelin diğer değişkeni olan mali tatmin ile inanç eğilimi arasında istatistik açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

¹ Ayrıntılı Post-Hoc analizi bulguları sorumlu yazar uhdesindedir.

Tablo 11: Finansal Uygulama Boyutu-İFO Belirleyici Faktörleri İlişkisi

Regresyona Giren Değişken	Regresyona Giren Değişkenlerin Katsayısı	t İstatistikleri	Anlamlılık Düzeyi(Sig)
Çaresizlik	-0,036	-1,277	0,202
Dindarlık	0,313	6,042	0,000
Mali Tatmin	0,092	2,803	0.005

Bağımlı Değişken: Finansal Uygulama *p<0,001

Tablo 11’de, katılımcıların İFO düzeyinin finansal uygulama boyutu ile dindarlık ve mali tatmin boyutları arasında pozitif ve istatistik açıdan anlamlı ilişki tespit edildiği görülmektedir.

Bu bulgular İFO düzeyinin inanç eğilimi boyutu ile finansal uygulama boyutlarının, İFO’nun belirleyici faktör boyutlarından farklı düzeylerde etkilendiği, çaresizlik boyutunun inanç eğilimi yönüyle finansal okuryazarlık düzeyine etkisi gözlenebilirken, aynı boyutun finansal uygulama yönüyle İFO düzeyine bir katkısının olmadığı görülmektedir.

Benzer şekilde inanç eğilimi yönüyle mali tatminin okuryazarlık düzeyine bir etkisi yokken, aynı boyutun finansal uygulama yönüyle İFO düzeyini anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Buna karşın dindarlık boyutunun, İFO düzeyinin hem inanç eğilimi hem de finansal uygulama boyutunu farklı düzeylerde de olsa istatistik açıdan anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir.

6. SONUÇ ve TARTIŞMA

İFO, finansal okuryazarlık sahası için yeni bir kavram olması nedeniyle sınırlı literatüre sahip, henüz yeterli sayıda araştırma ve çalışmanın bulunmadığı alanlardan biridir. Bu kavram bireyin finansal kaynaklarını yönetmede finansal bilgi, beceri ve davranış yeteneğini İslami öğretiler doğrultusunda kullanması pratiğini ifade etmektedir. Mevcut finansal okuryazarlıkta faiz gibi İslami finansın dayandığı temel felsefeyle zıt unsurların varlığı, İFO düzeyinin doğru şekilde ölçümü için uygun ölçeklerin geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğa bir nebze dikkat çekmek üzere üniversite öğrencileri düzeyinde İslami finansal okuryazarlık düzeyinin ve bu düzeyi etkileyen faktörlerin belirlenmesine odaklanmıştır. Bu bağlamda öncelikle gerçekleştirilen faktör ve güvenilirlik analiz sonuçları, geliştirilen ölçeğin çalışma için geçerli ve güvenilir sonuçlar arz ettiğini göstermektedir.

İlk aşamada gerçekleştirilen faktör analizi bulguları, yapılan önceki çalışmalardan farklı olarak, İFO düzeyinin inanç düzlemi ile finansal uygulama düzleminde farklılaştığını göstermektedir. Abdul Rahim vd (2016) tarafından geliştirilen ölçek temel alınarak bu çalışma özelinde geliştirilen İFO ölçeğinin, Türkiye örneğinde İFO konusunda iki ayrı düzlemin varlığına işaret ettiği, düzlemlerden “inanç eğilimi”nin düşünce boyutundaki yatkınlığı, diğer düzlem olan “finansal uygulama” boyutunun ise davranış düzlemindeki yatkınlığı gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, üzerinde sosyolojik açıdan ayrıca düşünmeye değer bir konu olarak görülmekle beraber, bu çalışmanın teknik boyutu sınırlarında kalmak kaydıyla, Türkiye’de İslami finansla ilişkin uygulamalarda düşünce ve davranış düzlemlerinin gözle görülür ölçüde farklılaştığını belirtmekle yetinilecektir.

Öte yandan bu iki ayrı düzlemi etkileyen faktörler bağlamında ölçeklendirilen “çaresizlik”, “dindarlık” ve “mali tatmin” boyutları dikkate alındığında, “dindarlık” açısından her iki düzlem için de anlamlı ve benzer etkilerin varlığı söz konusu iken, “çaresizlik” boyutunun inanç eğilimi düzleminde, “mali tatmin” boyutunun ise “finansal uygulama” düzleminde etkili olduğu temel bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu bağlamda hem düşünce bazlı “inanç eğilimi” hem davranış bazlı “finansal uygulama” boyutunun “dindarlık” algısıyla pozitif ilişkili olduğu görülürken, “çaresizlik” boyutunun inanç eğilimi ile negatif, “mali tatmin” boyutunun da finansal uygulamalar ile pozitif ilişkili olduğu görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen bulguların ve geliştirilen İFO ölçeğinin bu alanda yapılacak çalışmalara önemli katkı sağlayacağı umulmaktadır. Araştırma lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri baz alınarak gerçekleştirilmiştir. İlerde yapılacak çalışmalar bu profilden farklı olarak akademik personele, akademisyenlere, kamu personeline

vs. farklı gruplara daha kapsamlı şekilde uygulanarak kullanılan ölçeğin daha da geliştirilebileceği umulmaktadır. Ayrıca İFO düzeyinin artırılması, bu düzeyin daha da gelişmesi bakımından üniversitelerde ilahiyat bilgisine sahip olan tarafların finansal bilgi açığının kapatılması, finansal bilgiye hakim kesimin de bu bağlamdaki eksikliğinin tamamlanması anlamında ilgili bölümlerde lisans ve lisansüstü düzeylerde seçmeli dersler veya programlar şeklinde müfredat düzenlemelerinin yapılması gerekliliği ortadadır.

KAYNAKÇA

- Abdillahi, A. M. (2015). Determinants of Islamic Financial Literacy Towards Retirement Planning. (Thesis of Master), School of Economic, Finance and Banking University, Malaysia.
- Abdullah, H.R. ve Abdul Razak, A.H.L. (2015). "Exploratory Research into Islamic Financial Literacy in Brunei Darussalam", *Faculty of Business and Management Sciences*, 59-83.
- Abdullah, M.A. ve Anderson, A. (2015). "Islamic Financial Literacy Among Bankers in Kuala Lumpur", *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 2 (3), 1-16.
- Abdullah, M.A., Wahab, S.N.A., Sabar, S. ve Abu, F. (2017). "Factors Determining Islamic Financial Literacy Among Undergraduates", *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 5/2, 67-76.
- Abdulrahim, S. H., Rosemaliza, A.R. ve Hamed, A.B. (2016). "Islamic Financial Literacy and its Determinants Among University Students: An Exploratory Factor Analysis", *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6/7, 32-35.
- Ahmad, N.W., Mawar, M. Y. ve Ripain, N. (2016). "Financial Literacy of Youth: A Case Study of Islamic Banking and Finance Students in Kolej University Islam Antarabangsa Selangor", *Proceeding of the 3rd International Conference on Management*, 277-287.
- Alkaya, A. ve Yağlı, İ. (2015). "Finansal Okuryazarlık- Finansal Bilgi, Davranış ve Tutum: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İİBF Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/40, 585-599.
- Al-Tamimi, H. A. H. ve Kalli, A. A. B. (2009). "Financial Literacy and Investment Decisions of UAE Investors", *The Journal of Risk Finance*, 5/10, 500-516.
- Ansong, A. ve Gyensare, M. A. (2012). "Determinans of University Working-Students Financial Literacy at the University of Cape Coast", *International Journal of Business and Management*, 9/7, 126-133.
- Antara, P.M., Musa, R. ve Hassan, F. (2016). "Bridging Islamic Financial Literacy and Halal Literacy: The Way Forward in Halal Ecosystem", *Procedia Economics and Finance*, 37, 196-202.
- Bayram, S. S. (2015). "Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama", *Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi*, 2/2, 105-135.
- Beer, J. ve Coetzee, J. (2013). "Financial Literacy Amongst Students in South Africa", *University of the Free State Paper prepared for ESSA Conference Department of Economics*, 1-14.
- Bhabha, J.I., Khan, S., Qureshi, Q. A., Naeem, A. ve Khan, I. (2014). "Impact of Financial Literacy on Saving-Investment Behavior of Working Women in the Developing Countries", *Research Journal of Finance and Accounting*, 13/5, 118-122.
- Bolland, J.M. (2003). Hopelessness and Risk Behavior Among Adolescents Living in High-Poverty Inner-City Neighbourhoods. *Journal of Adolescence*, 26, 145-158.
- Chen, H. ve Volpe, R. P. (2002). "Gender Differences in Personal Finance Literacy Among College Students", *Financial Services Review*, 11, 289-307.
- Cihangir, M. ve Gemici, E. (2017). *Finansal Cehaletten Finansal Okuryazarlığa*, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Coşkun, S. (2016). "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Davranış ve Tutumlarının Belirlenmesi: Finansal Okuryazarlık Algıları Üzerine Bir Araştırma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları*, 5/7, 2247-2258.
- Çam, A.V. ve Barut, A. (2015). "Finansal Okuryazarlık Düzeyi ve Davranışları: Gümüşhane Üniversitesi Önlisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma", *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 4/7, 63-72.
- Çömlekçi, İ. (2017). "İFO Düzeyinin Belirlenmesi: Katılım Bankaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma", *Atatürk Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 63/16, 1423-1439.
- Dilek, S. Küçük, O. ve Eleren, A. (2016). "Kastamonu Üniversitesi Öğrencilerinin Ekonomi Okuryazarlığı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/7, 1865-1878.

- Er, B. ve Mutlu, M. ve Şahin, Y.E. (2015). "Daha Bilgili, Daha Doğru: İslami Finans Okuryazarlığı Üzerine Bir Araştırma", *International Congress on Islamic Economics and Finance*, 5-24.
- Falahati, L., Sabri, M.F. ve Paim, L.H.J. (2012). "Assessment a Model of Financial Satisfaction Predictors: Examining the Mediate Effect of Financial Behavior and Financial Strain", *World Applied Sciences Journal*, 20/2, 190-197.
- Hidajat, T. ve Hamdani, M. (2015). "Developing Islamic Financial Literacy Index: A Conceptual Paper", *The Global Advanced Research Conference on Management and Business Studies*, Bali, Indonesia.
- Huston, S.J. (2010). "Measuring Financial Literacy", *Journal of Consumer Affairs*, 44/2, 296-316.
- ISEFE, (2017). *International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics Proceedings Book*, October 28-29, 2017 / Istanbul – Turkey, 157-169.
- Karaa, I. E. ve Kuğu, T. D. (2016). "Determining Advanced and Basic Financial Literacy Relations and Overconfidence, and Informative Social Media Association of University Students in Turkey", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16/6, 1865–1891.
- Karabacak, S. (2015). "Türk Kurumsal Yönetim Yapısı Düzleminde Finansal Okuryazarlığın Şirket Yönetim Kurulları İş Süreçlerindeki Rolü", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/3, 1-8.
- Kılıç, Y., Ata, H.A. ve Seyrek, İ.H. (2015). "Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *Atatürk Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 66, 129-150.
- Murphy, J.L. (2013). "Psychosocial Factors and Financial Literacy", *Social Security Bulletin*, 73/21, 73-81.
- Nano, D. ve Polo, A. (2016). "Academic Status Differences in Financial Literacy Among Albanian University Students", *Finance Banking and Accounting*, 1/35, 75-82.
- Nidar, S. R. ve Bestari, S. (2012). "Personal Financial Literacy Among University Students", *World Journal of Social Sciences*, 4/2, 162-171.
- Öztürk, E. (2014). *Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Akademik Personel Üzerine Bir Uygulama*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Sabri, M.F. ve Macdonald, M. (2010). "Savings Behavior and Financial Problems Among College Students: The Role of Financial Literacy in Malaysia", *Cross-Cultural Communication*, 3/6, 103-110.
- Sabri, M.F. (2011), *Pathways to Financial Success: Determinants of Financial Literacy and Financial Well-Being Among Young Adults*. Graduate Theses and Dissertations. Paper, 11205.
- Sardiana, A. (2016). "The Impact of Literacy to Shariah Financial Service Preferences", *Etikonomi*, 15/1, 43- 62.
- Shaari, N.A., Hasan, N.A., Mohamed, M.H. ve Sabri, A.J. (2013). "Financial Literacy: A Study Among the University Students", *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 2/5, 279-299.
- Shukor, S.A., Jamal, A. (2013), *Developing Scales for Measuring Religiosity in The Context of Consumer Research*. Middle-East Journal of Scientific Research, 13(3), 69-74.
- Taft, M.K., Hosein, Z. Z., Mehrizi, S.M.T. ve Roshan, A. (2013). "The Relation Between Financial Literacy, Financial Wellbeing and Financial Concerns", *International Journal of Business and Management*, 11/8, 63-75.
- Temizel, F. ve Bayram, F. (2011). "Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12/1, 73-86.
- Temizel, F. (2010). *Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık*, 1. Baskı, Beta, İstanbul.
- Tuna, G. ve Ulu, M.O. (2016). "Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, 128-141.